

Marie Leijon

Den virtuella föreläsningen som utmaning

En fråga om respons, representation och spatialitet

Virtuella direktsändningar blir allt vanligare i högre utbildning. Men hur är det egentligen att föreläsa utan direktkontakt med studenter eller publik? Vilka möjligheter finns? Vilka begränsningar står föreläsaren inför? I följande reflektion diskuterar jag tre utmaningar som handlar om respons, representation och spatialitet.

När jag får frågan om jag kan genomföra min föreläsning på en konferens som huvudtalare virtuellt, i direktsändning för konferenspubliken, tackar jag ja direkt.

Ur miljösynpunkt är det utmärkt, för mig som person innebär det att jag undviker en resa på flera dagar för ett tal på drygt en timme. Med teknikens hjälp kan jag fortfarande möta en publik på flera hundra personer och nå ut med min forskning om lärandemiljöer i högre utbildning.¹

Det är inte heller så att jag är direkt ovan vid att arbeta med olika medieformer. Jag har mediebakgrund, skrivit en avhandling om medieproduktion som pedagogisk form² och vid mitt lärosäte används en rad olika flexibla undervisningsformer. Studenter kan delta i föreläsningar och seminarier på plats eller följa via olika nätbaserade varianter. Exempel ur forskning visar att filmade föreläsningar och andra nätbaserade former uppskattas av studenter, ökar engagemang och känslan av sammanhang.³

Lärarna då? Det finns studier som visar hur lärare måste anpassa både undervisningsdesign- och strategier för att arbeta i en flexibel

miljö. Behovet av robust infrastruktur och support är stort.

Lärare kan även uppleva en konflikt mellan de önskade målen med undervisningen och den lärandemiljö som erbjuds i en flexibel utbildning. När exempelvis en föreläsning spelas in och direktsänds begränsas det fysiska utrymme som läraren har att verka i, detta påverkar i sin tur interaktionen med studenter på plats och online.⁴

För mig blir den virtuella föreläsningen en utmaning i fråga om respons, representation och spatialitet.

Låt mig förklara: I en vanlig undervisningssituation har jag kontakt med studenterna i rummet. Om jag väljer att spela in min föreläsning och publicera den har jag en design att utgå från där jag förbereder för studenternas respons inför vårt nästa möte. I den direktsända virtuella föreläsningen hamnar mina yttranden och mitt möte med deltagarna i ett sorts mellanrum. När jag ansluter till Adobe Connect och inväntar min tur hör jag vad som pågår i salen, men så fort jag börjar tala försvinner min kontakt med publiken. Det är jag och min dator.

Jag vet att jag ska rikta blicken mot datorns kamera för en imaginär ögonkontakt, men jag kommer på mig själv med att allt för ofta titta ner på min skärm. Jag pratar på, försöker skämta – men ingen respons – när jag plötsligt

---

Marie Leijon, fil.dr. i pedagogik, lektor i pedagogik och pedagogisk utvecklare vid Malmö Högskola. Forskar om lärandemiljöer i högre utbildning.

Marie Leijon föreläser virtuellt vid universitetspedagogiska konferensen Peda-Forum i Vasa.

hör: Marie kan du tala lite högre? Jaha, har de hört vad jag har sagt överhuvudtaget de senaste minuterna?

Jag känner hur mitt fokus förflyttas från innehållet till hur jag framträder. Min föreläsning pågår i cirka trettio minuter. När jag avslutar öppnar jag upp för frågor, men tiden räcker inte till. Applåder och jag kopplar ner. I chattfunktionen tackar arrangörerna mig för mitt bidrag. Hur gick det här då?

Respons

Den ryske språkvetaren Bakhtin⁵ skriver om hur yttrande skapas mellan individer när den som lyssnar påverkar yttrandet genom sin respons och den som talar komponerar yttrandet utifrån en föreställning om sina adressater.

Ja, det stämmer på så sätt att jag har förberett mina yttranden utifrån mötet med en konferenspublik, men under tiden jag talar har jag ingen kontakt med deltagarna och kan inte anpassa mig efter deras reaktioner.

Det känns bokstavligen som att jag talar rakt ut i tomma intet. Jag vet att konferenspubliken reagerar på något sätt, men jag har ingen direkt tillgång till deras gestaltning och språkliga uttryck. Det blir med Bakhtins ord en tyst förståelse där respons ges vid ett senare

tillfälle. För att jag ska få tag i någon form av reaktion söker jag på sociala medier.

Twitter erbjuder några positiva kommentarer, här finns också bilder som några i publikhavet har delat med sig av. Där finns jag, med ansiktet i närbild, projicerat på en stor skärm vid sidan om mitt bildspel.

Efter ett par dagar får jag återkoppling från arrangören via e-post och tillgång till en länk av den filmade föreläsningen. Först då får jag en uppfattning om publikens reaktioner. Både föreläsningen och min tolkning av densamma sker multimodalt genom en så kallad transduktion,⁶ det vill säga en rörelse mellan flera olika medieformer och material.

Det jag gör i min ensamhet vid datorn transformeras via verktyget Adobe Connect och sänds direkt på skärm till konferensdeltagarna. Det betyder att de erbjuds en kombination av ljud, bild och text – olika modaliteter – för att ta del av min föreläsning. Att växla mellan modaliteter ställer krav på läsaren, eller åhöraren, och risken för olika störningar som dåligt ljud till exempel är stor.

Jag som föreläsare kommer aldrig att komma åt den direkta återkoppling som jag hade fått om jag hade befunnit mig på plats i salen. I min jakt på reaktioner rör jag mig också i olika modaliteter och responsen överförs via

andras, inte bara tolkningar, utan nya gestaltningar i form av Twitterinlägg eller film.

Det är lite som viskleken, där något försvinner och något läggs till.

Representation

Det leder mig in på en annan aspekt, som handlar om representation. I en direktsänd föreläsning förlorar talaren kontrollen över hur hon eller han gestaltas.

Arrangörerna har visat mig bilder på den tomma salen dagen före och då såg jag de stora dukarna. Men under talets gång vet jag inte om det är fokus på mig eller mina bilder, hur jag och mitt material representeras, hur litet eller stort och så vidare. Jag förlorar därmed kontroll över en del av min föreläsning.

Vanligtvis är jag en föreläsare som rör mig mycket. Jag använder kroppen och rummet i min kommunikation. Här är jag begränsad till en sittande position där jag behöver koncentrera mig på hur jag riktar blicken, samtidigt som jag ibland sneglar på mitt manus och mina bilder.

Sociologen Goffman⁷ jämför en föreläsning med ett framträdande, där den som framträder försöker styra publikens intryck genom att utnyttja exempelvis miljön eller personliga uttryck. Den möjligheten finns inte vid den virtuella föreläsningen. Det jag gör vid min dator förstoras upp och projiceras på en skärm och det är en utmaning att ta ett expressivt ansvar, för att tala med Goffman. Varje nervös ryckning, flackande blick eller andra

oavsiktliga gester blir överdrivet synliga i konferensaulan.

När jag ser på filmen i efterhand upptäcker jag att jag skulle behöva träning i att kontrollera de intryck som jag försöker avge. Omedvetna och oavsiktliga signaler blir tydliga och eftersom jag inte har något samspel med mottagarna är det svårt att tolka hur min gestaltning tas emot. En brist på överensstämmelse mellan mina gester och det jag vill säga kan skapa en besvärande klyfta i kommunikationen. Den virtuella föreläsningen gör det svårt för mig som talare att kontrollera mina uttryck för att styra mottagarnas intryck.

Spatialitet

Slutligen vill jag lyfta fram en fundering om spatialitet. Det mellanrum som jag försöker ringa in ovan skapas när vi kopplar samman olika fysiska platser med olika nätbaserade rum för interaktion och representation. För mig som lärare och föreläsare blir det ett nytt undervisningsrum där jag upplever osäkerhet, förskjutning och förändring. Kanske kan vi förstå den virtuella föreläsningen med hjälp av begreppet liminalitet?⁸

Jag befinner mig i ett komplext mellanrum där jag interagerar med flera platser utan att ha möjlighet att full ut iscensätta mitt framträdande. Men den virtuella föreläsningen är också ett nytt rum för mig att utforska, en förändrad form som utmanar mig och en pedagogisk plats för mig att skapa.

Så, får jag frågan igen kommer jag att tacka ja.

Noter

1. Leijon (2016a) och (2016b).
2. Leijon (2010).
3. Owston (2013), Szeto och Cheng (2016), Wright (2016).
4. Leijon och Lundgren (forthcoming), McNaughton et al. (2014).
5. Bakhtin (1986).
6. Kress (2003).
7. Goffman (1959).
8. van Gennep et al. (1960).

Referenser

- Bakhtin, Mikhail M. (1986). The Problem of Speech Genres., pp. 60-120 in Emerson, Caryl & Holquist, Michael (red.) *Speech Genres & Other Late Essays*. Austin: University of Texas Press.
- Gennep, Arnold van; Vizedom, Monika. B., & Caffee, Gabrielle. L (1960). *The Rites of Passage*. Chicago: University of Chicago Press.
- Goffman, Erving (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Anchor Books.
- Kress, Gunther (2003). *Literacy in the New Media Age*. London: Routledge.

- Leijon, Marie (2010). *Att spåra tecken på lärande: mediereception som pedagogisk form och multimodalt meningsskapande över tid*. Malmö Studies in Educational Sciences: 52. Malmö: Malmö Högskola.
- Leijon, Marie (2016a). Space as Designs for and in Learning: Investigating the Interplay between Space, Interaction and Learning Sequences in Higher Education. *Visual Communication*, 15(1): 93-124.
- Leijon, Marie (2016b). Rum på campus i högre utbildning: didaktisk design och handlingsutrymme. *Högre utbildning*, 6(1): 3-20.
- Leijon, Marie & Lundgren, Björn (forthcoming). Connecting Physical and Virtual Spaces in a HyFlex Pedagogic Model with a Focus on Teacher Interaction. An unpublished manuscript.
- McNaughton, Susan M; Westberry, Nicola C; Billot, Jennie M; Gaeta, Helen (2014). Exploring Teachers' Perceptions of Videoconferencing Practice through Space, Movement and the Material and Virtual Environments. *International Journal of Multiple Research Approaches*, 8 (1): 87-99.
- Owston, Ron (2013). Blended Learning Policy and Implementation: Introduction to the Special Issue. *The Internet and Higher Education*, 18: 1-3.
- Szeto, Elson, & Cheng, Annie Y. N. (2016). Towards a Framework of Interactions in a Blended Synchronous Learning Environment: What Effects are there on Students' Social Presence Experience? *Interactive Learning Environments*, 24(3): 487-503.
- Wright, Diane (2016). The HyFlex Course Design: A Case Study on Adult and Career Education Courses. *National Social Science Journal*, 48(2): 88-93.